

Datum 2024-06-11
Dnr RAÄ 2024-1629

Avdelning Verksamhetsstöd
Enhet Planering och ledningsstöd
Författare Cecilia Pahlsson-Notini

Riksantikvarieämbetets FoU-utlysning inför 2025

Riksantikvarieämbetet bedriver forsknings- och utvecklingsverksamhet (FoU) genom regeringens anslag 1:4 *Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet*.

Verksamheten ska främja kunskapsuppbyggnad inom områdena kulturarv och kulturmiljö. Den ska svara mot sektorns identifierbara kunskapsbehov och kunna användas som grund för utveckling av verksamheten. Den nuvarande omfattningen på Riksantikvarieämbetets del av anslaget är 20,5 miljoner kronor.

FoU-utlysningen inför 2025 fokuserar på tre områden med underliggande teman. De tre områdena utgår från de nationella målen för kulturmiljön och kulturpolitiken och Riksantikvarieämbetets prioriteringar baserat på aktuella samhällsutmaningar och kulturarvsområdets behov. Områdena är:

- Kulturarv, krishantering och klimatförändringar
- Kulturhistoriska värden i rumslig planering
- Museernas digitala omställning.

Utlysningen är den sista i nuvarande programperiod som omfattar åren 2023–2025. *Årets utlysning gäller därför enbart ettåriga projekt.*

Behörig att söka medel för *nya* projekt i denna utlysning är du som är disputerad forskare och verksam vid något av de centrala museerna. Du ska vara projektledare för projektet på en omfattning om minst 10%. Du får också gärna samarbeta med personer som är anställda vid andra institutioner (till exempel universitet och högskolor, och/eller lokala och regionala museer). De deltar då som medverkande. Ditt projekt ska bidra till museiområdets utveckling.

Behörig att söka medel för *fortsättningsprojekt* är du som redan har ett pågående flerårigt projekt med medel från Riksantikvarieämbetet som startade 2023 eller 2024. 2025 är det sista året du kan ansöka om medel för ditt projekt från oss.

Läs mer i anvisningar och allmänna villkor på Riksantikvarieämbetets webbplats, raa.se:

- [Anvisningar för sökande av FoU-medel](#)
- [Allmänna villkor för Riksantikvarieämbetets FoU-bidrag](#)

Område 1: Kulturarv, krishantering och klimatförändringar

Det säkerhetspolitiska läget i omvärlden har försämrats under de senaste åren. Vi lever nu i en tid av ökad instabilitet och oförutsägbarhet. Det medför risker för kulturarvet. Kulturarv används ofta aktivt som måltavla i konflikter, i syfte att skada och destabilisera samhällen, eller till att radera eller skriva om vissa grupperns historia.

Det behövs därför en vetenskapligt förankrad diskussion om vilken typ av prioriteringar som behöver fastslås inför samhällskriser. Vilket kulturarv ska bevaras, hur ska det bevaras och vems intressen ska prioriteras i frågan om vad som ska bevaras? Forskning behövs också för att utveckla nya metoder för kulturarvskydd som är anpassade till dagens realitet vad gäller krigföring, och som inkluderar både fysiska och digitala aspekter.

Vårt kulturarv hotas också av de pågående klimatförändringarna. Extremväder, högre vintertemperaturer, mer vinterfukt, perioder med vattenbrist och brand, ras, skred, erosion, korrosion, mögel, röta och sjukdomar hotar museisamlingar, fornlämningar och kulturhistoriskt värdefulla byggnader och kulturlandskap. Flera kulturmiljöer riskerar att försvinna, antingen genom direkt påverkan eller genom bristande vård

och underhåll. Forskningsinsatser behövs för att uppbåda den kunskap vi behöver för att bevara kulturarvet till kommande generationer.

Samtidigt utmanas kulturarvets intressen också ibland av samhällets pågående klimatanpassningsarbete. Det kan handla om hur solceller och vindkraftverk påverkar värdefulla kulturmiljöer, eller om hur återställande av våtmarker påverkar arkeologiska föremål. Frågor om klimatanpassning berör många olika aktörer och grupper och rymmer potentiellt intresse- och målkonflikter, men även synergier. Det är därför viktigt med forskning som belyser klimatanpassningsåtgärdernas betydelse för framtidens kulturarv, men också forskning om hur målkonflikter kan överbryggas.

Inom tema *Kulturarv, krishantering och klimaförändring* önskar därför Riksantikvarieämbetet få in ansökningar från forsknings- och utvecklingsprojekt som till exempel handlar om:

- kunskap och metoder för krisberedskap och prioriteringar för långsiktigt hållbar förvaltning och skydd av vårt kulturarv
- kunskap och metodutveckling för klimatomställning för långsiktigt hållbar förvaltning och skydd av vårt kulturarv
- utveckling av inventerings- och analysmetoder för övervakning av förändringsprocesser i kulturarvsmiljöer
- kunskap, metoder och vetenskapliga analyser av klimathistoria och nedbrytning av kulturarvsmaterial i ett förändrat klimat
- kunskap och metoder för att identifiera och bedöma samhällsekonomiska konsekvenser och framtida resursbehov vid beredskap kopplat till krishantering vid påverkan av kulturarv.

Område 2: Kulturhistoriska värden i rumslig planering

Kulturmiljön är en kraft i utvecklingen av ett hållbart samhälle med goda livsmiljöer. I samhällsbyggandet bidrar kulturhistoriska värden till att utveckla attraktiva platser. Kulturmiljön är en källa till kunskap, engagemang och tillhörighet, vilket i sin tur har betydelse för delaktighet,

identitet och välbefinnande. Förvaltning, bevarande, återanvändning och återbruk av befintlig bebyggelse bidrar till cirkulär ekonomi som är nödvändigt för att minska miljöpåverkan. Kulturmiljöer och hänsyn till kulturhistoriska värden möjliggör hushållning med material, råvaror och energi samtidigt som de ger förutsättningar för en större biologisk mångfald och bevarande av ett biologiskt kulturarv.

Integreringen av kulturvärden, till exempel fornlämningar eller spår av äldre markanvändning, i den byggda miljön är exempel på gestaltungsfrågor som kan bidra till en hållbar utveckling med fokus på kulturarv och kulturmiljö. Återskapande eller bibehållande av historisk markanvändning i urbana och periurbana miljöer är ytterligare ett exempel.

Samtidigt ger de demografiska förändringarna ändrade förutsättningar för kulturarvsarbetet och påverkar värderingen och urvalet av kulturarv och kulturmiljö. Inflyttning till städer ökar trycket på nybyggande, samtidigt som avfolkning av platser ofta leder till ett eftersatt underhåll där kulturhistoriskt värdefull bebyggelse riskerar att överges och förfalla. Utmaningen, i båda fallen, är att använda och utveckla det byggda med respekt för de kulturhistoriska värdena.

Inom tema *Kulturhistoriska värden i rumslig planering* önskar Riksantikvarieämbetet därför få in ansökningar från forsknings- och utvecklingsprojekt som exempelvis handlar om:

- användande och utvecklande av den bebyggda miljön, kulturmiljö och kulturlandskap med respekt för de kulturhistoriska värdena;
- forskning kring hanterandet av målkonflikter i samhällsbyggnadsprocessen;
- restaureringsideologiska perspektiv med avseende på materialens hållbarhet och långsiktig förvaltning;
- forskning kring hur värden som ligger i att bevara, använda och utveckla kulturarvet påvisas;

- forskning kring hur kulturhistoriska värden kan bidra till att utveckla socialt hållbara platser;
- arbete med kulturarv som resurs för cirkulär ekonomi och ekologiskt hållbar utveckling.

Område 3: Museernas digitala omställning

Riksantikvarieämbetet ser digitaliseringen av kulturarvet som en av de viktigaste frågorna inom museiområdet idag. Det är en avgörande faktor för att kulturarvet ska kunna bevaras, användas och utvecklas. Det minskar risken för att kulturarvet glöms eller förloras och säkerställer att även framtida generationer får tillgång till våra gemensamma minnen. Digitaliseringen av kulturarvet är därför också en demokratifråga.

I och med digitaliseringen har traditionella strukturer och hierarkier i grunden förändrats. En användare tar inte utgångspunkt i vem som förvaltar information utan söker kunskap på ämnen eller teman. Det gör att uppdelningar som är naturliga i det fysiska rummet helt saknar relevans i en digital kontext. Digitaliseringen skapar möjlighet att åter sammanföra det kulturarv som tagits från sin ursprungliga kontext och splittrats mellan olika förvaltare. Den påverkar också den pedagogiska verksamheten både på museer och andra kulturarvsinstitutioner.

Digitala data kan också knyta samman olika forskningsområden och möjliggöra fler svar på helt nya och större frågor. Forskningspotentialen i ett digitaliserat kulturarv – i synnerhet med den artificiella intelligensens framfart – är närmast oändlig.

Det finns dock flera utmaningar kring långsiktigt digitalt bevarande och användbarhet. Förändringar i lagstiftning och juridisk tillämpning påverkar möjligheterna till digitalisering, men också förvaltning och tillgängliggörande av digital kulturarvsinformation. Integritetsfrågor, säkerhetsfrågor och tillgänglighetsfrågor är centrala inom detta område.

Andra viktiga frågor rör till exempel urval inför digitalisering, hur man ska skapa relevanta metadata, hur man ska göra digitaliserad information tillgänglig över tid och relevant för användarna – och hur den bäst ska förvaltas över tid.

Fokusområdet har två underteman. Det första, Forskare och samlingar, syftar till att lyfta fram vetenskaplig potential och möjligheter att forska på digitaliserade samlingar i framtiden. Den andra, Lärande och pedagogisk verksamhet, syftar till att analysera, utvärdera och utveckla pedagogisk verksamhet genom digitala medier.

Undertema 1. Forskare och samlingar

Inom detta tema fokuseras på möjligheten för forskare att analysera, värdera och föreslå urval inför digitalisering av en samling utifrån ett vetenskapligt forskningsperspektiv samt på att utveckla metoder för genomgång och proveniensforskning av samlingar inför digitalisering. Det finns också behov av att utveckla metoder för att hantera etiskt problematiska termer i en digital miljö.

Inom detta tema finns också möjlighet att söka medel för projekt vars syfte är att skapa bättre förutsättningar för en aktiv och hållbar förvaltning av det digitaliserade kulturarvet. För att vara användbart måste digitalt kulturarvsmaterial vara beständigt och i så stor utsträckning som möjligt även öppet licensierat och maskinläsbart. Objekt bör även kunna länkas samman med andra både inom och utanför den egna institutionen.

En stor utmaning med digitaliseringen är därför hur hållbara infrastrukturer kan skapas för att säkra bevarandet, användbarheten och tillgången till kulturarvet över tid. Det behövs dessutom kunskap kring vilken typ av resurser som måste finnas hos kulturarvsinstitutionerna och kulturarvssektorn i stort för att klara av utmaningarna med en aktiv, hållbar förvaltning.

Inom tema *Forskare och samlingar* önskar Riksantikvarieämbetet därför få in ansökningar som med utgångspunkt i samlingar exempelvis handlar om att:

- föreslå forskningsrelevanta aspekter/urval inför digitaliseringsprojekt;
- utforma underlag med forskningspotential och förslag på metadata;
- samverka med pedagoger och samlingsförvaltning kring kommunikationsinsatser;
- utveckla metoder för storskalig berikning/kvalitetshöjning av metadata;
- utveckla metoder och processer för att storskaligt länka samman datamängder på nationell nivå;
- utveckla digitiseringsmetoder anpassade för att fånga upp och tillgängliggöra de taktila, rumsliga och materiella kvalitéer som kulturarv har;
- undersöka juridiska förutsättningar för digitala samlingar;
- analysera hur utvecklingen av AI förhåller sig till samlingar och vilka möjligheter och utmaningar som uppstår;
- applicera AI på samlingar i syfte att utveckla nya metoder och arbetssätt för forskning på kulturarvsmaterial;
- undersöka de metoder, arbetssätt, teknisk förvaltning och sociala relationer som behövs för en hållbar förvaltning av digitaliserad kulturarvsinformation.

Ansökan ska ske i samverkan med minst en samlingsinstitution och kan gälla en forskare eller fler. Utlysningen skapar därmed möjlighet till koordination och utökad interaktion mellan samlingsinstitutioner och forskare.

Undertema 2. Lärande och pedagogisk verksamhet

Detta tema handlar om forskning om pedagogiska verksamheter på museer och andra minnesinstitutioner. Skolan är en viktig aktör för att ge alla barn och ungdomar möjlighet att möta kulturarv redan i tidig ålder. Samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna kan bidra till att göra det gemensamma kulturarvet till en angelägenhet för alla.

Ur skolans perspektiv finns också ett incitament att använda kulturarv – till exempel genom arkiv, samlingar, museer och världsarv – som resurs för lärande. Forskning visar att elevers ämneskunskaper fördjupas när skola och kulturarvsinstitutioner samverkar.

Kulturarvet underutnyttjas dock i undervisningen idag. Många elever saknar därtill möjlighet att ta del av kulturarvsaktörernas traditionella erbjudanden. Digitaliseringen av kulturarvet ger skolan nya möjligheter. Det kan röra sig om sådant som att identifiera pedagogiska frågeställningar i förhållande till nya tekniker och frågor om hur kulturlandskap, kulturmiljöer, kulturföremål och museer kan förmedlas och iscensättas digitalt. I detta arbete är det också viktigt att samverka med läromedelsproducenter.

Inom *Lärande och pedagogisk verksamhet* önskar därför Riksantikvarieämbetet få in ansökningar från forsknings- och utvecklingsprojekt som till exempel handlar om:

- forskning kring lärande om och genom kulturarv samt på vilka sätt till exempel museernas aktiviteter bidrar till lärande hos barn och unga, med digitala metoder i fokus;
- jämförelse och analys mellan resultat av olika metoder, digitala respektive analoga, i relation till olika målgrupper;

- forskning kring och kartläggning av digitalisering och pedagogik och vilka konsekvenser digitaliseringen får för den museipedagogiska verksamheten;
- forskning kring och analys av samverkan mellan minnesinstitutioner och läromedelsproduktion.